

i pratiti (stoga, pohvala hrvatskoj prevoditeljici za odlično obavljenu posao!), a pokoja bilješka nepotpuna (u smislu da se ne zna kome pripada neki izvor) ili je pak nema, mora se priznati da je Olson napisao vrlo zanimljivu, bogato ilustriranu i odlično dokumentiranu biografiju koja zadovoljava visoke akademske (i estetske) kriterije. Budući da je glavni junak knjige vrlo kontroverzna povijesna ličnost važna za opstanak luteranstva, određena doza subjektivnosti i simpatije autora (i sâmog luterana) prema njemu mora biti opravdana, tim više što je knjiga upravo zbog toga dobila i vjerski nadahnjujuću dimenziju za čitatelje kršćane baštinike reformacije.

Iako ova knjiga nije prva biografija o Vlačiću dostupna na hrvatskom jeziku, popunila je veliku prazninu u suvremenom biografskom prikazivanju njegova života i djela. U očekivanju njezina drugog dijela, autoru čestitamo na postignutome, a zainteresiranom čitateljstvu od srca preporučamo ovo zanimljivo i poticajno djelo.

Tomislav Vidaković

Martin Luther

Veliki i Mali katekizam

Zagreb, Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik", 2010, 113 stranica

Mali katekizam Martina Luthera usko je povezan uz hrvatsko protestantsko izdavaštvo jer je prvo izdanje tiskara iz Uracha 1561. bilo upravo *Katehismus. Edna malahna kniga u koi esu vele potrebni i prudni nauki i artikuli prave krstianske vere, s kratkim istomačenem za mlade i priproste ljudi. I edna predika od kriposti i ploda prave karstianske vere, / krozi Stipana Istrijanina s pomoću dobrih Hrvatov sad naiprvo istomačena*, rađeno po Lutherovu *Malom katekizmu*. Postojalo je više izdanja, na sva tri pisma (glagoljica, latinica, hrvatska redakcija ćirilice). Suvremeno reizdanje pripremio je Alojz Jembrih, u dva navrata, oba u Pazinu: 1991. tiskano je izdanje iz 1564, a 1994. reizdan je izvornik iz 1561.

Luther nije bio prisutan u tiskanoj hrvatskoj riječi sve do 1902. kada izlazi *Evngelički katehizam kršćanske vjere po malom katehizmu dra. Martina Luthera i po tumaču dra. I. Marbacha i P. Čobrd / uz dokazne riječi Svetoga pisma hrvatski sastavio Ivan B. Zoch* (reizdanja Zagreb, 1943. i Slavonski Brod, 1993). Valja napomenuti da je zaboravljeni Slovak Ivan B. Zoch bio vrstan pedagog i leksikograf, te hrvatski domoljub. Sljedeće izdanje bilo je *Dr. Martina Luthera Mali katekizam/kršćanska pjesmarica i kratka povjest Crkve Kristove* koju je priredio Rudolf Sablić, vinkovački evangelički župnik (prvo izdanje nepoznato, drugo izdanje Vinkovci 1925, reizdanje Zagreb, 1942). U novije je vrijeme Evangelička crkva u Hrvatskoj tiskala *Katekizam* (Slavonski Brod, 2003) utemeljen na Lutherovom

Malom katekizmu i Veliki katekizam (Vinkovci, 2008) utemeljen na engleskom i slovačkom jezičnom predlošku.

Lutherovi katekizmi izvorno su objavljeni 1529, u doba kada je već stvorena zasebna eklezijalna organizacija protestanata koji su slijedili Lutherove reforme. *Veliki katekizam* bio je namijenjen prvenstveno pastorima, a *Mali katekizam* početnicima u vjeri, za mlade i priproste ljudi, kako kaže uraško izdanje. Može se slobodno reći da je Luther rodonačelnik tiskanog katekizma kakvog danas poznajemo, koji je lako prepoznatljiv po principu pitanje-odgovor, a ovaj će format prihvatiti također i kalvini (primjerice *Hajdelberški katekizam*), ali i katolici (prigodni katekizam Tridentskog sabora za svećenike). Danas se, nažalost, u hrvatskom jeziku pojam katekizam primarno veže uz vjeronaučne udžbenike, koji strogo gledajući, ne poštuju format klasičnog katekizma, iako za svoju zadaću imaju pouku, prvenstveno djece i mladih.

Luther u oba svoja katekizma obrađuje i objašnjava čitatelju temelje kršćanske vjere, kako ih on vidi. *Veliki katekizam* sastoji se od Lutherovog predgovora, uvoda, prvog dijela (u kojem analizira Deset Božjih zapovijedi), drugoga dijela (u kojem objašnjava Apostolsko vjerovanje, koje dijeli na tri članka, dok je tradicionalna podjela bila na dvanaest članaka), trećeg dijela (o molitvi *Oče naš*, u kojem tumači sedam prošnji), te na kraju Luther daje svoja razmatranja o sakramentima krštenja, oltara i ispovijedi. *Mali katekizam* obrađuje iste te teme, samo sažetije i bez razmatranja o sakramentu ispovijedi. Ovi prijevodi katekizama rađeni su po Vajmarskom izdanju Lutherovih djela, projekt koji je započeo 1883., a završio tek 2009. Valja reći da je prevoditeljica Marina Miladinov zadržala čuvenu jednostavnost Lutherovog jezika. Ono što čini Luthera i danas privlačnim, svojevrsna je jednostavnost teološke misli, a koja pritom ne banalizira teologiju. Doduše, Luther je vjeran svome stilu, pa primjerice primjećuje da: “lažno svjedočiti ne znači ništa drugo do blebetati” (*Veliki katekizam*, str. 46.), ali takvi trenuci čine tekst životnim i ne bi Luther bio Luther da tako ne piše. Luther sretno spaja svoje iskustvo i teološku teoriju, dvije stvari koje se uvijek pokušava posvađati. Luther je čovjek koji se povukao u samostan, ali prije i poslije toga iskustva, on dobro poznaje ljude, pogotovo Nijemce, koje jako voli i pomalo ih idealizira: “mi Nijemci od davnina nazivamo Boga imenom (ljepše i priličnije od svih drugih jezika) koje je proizašlo iz riječice dobro” (*Veliki katekizam*, str. 21.). Unatoč tome što je prošlo praktički pola tisućljeća od kada se Luther obraćao svojoj njemačkoj publici, danas slobodno možemo čitati tekst bez nekih većih problema. Nažalost, povijest nam govori, da su Nijemci u 20. stoljeću zaboravili *Mali katekizam*, jer da su ga čitali, ne bi ih tako lako zadesilo zlo nacizma.

Hrvatskoj stručnoj i čitalačkoj publici nudi se prilika da na brz i jednostavan način upoznaju misao Martina Luthera i duh njemačke reformacije pod njegovim vodstvom. Ovi katekizmi okrenuti su prema Bogu na visini, ali daju vrlo razumnu

sliku dobrog zemaljskoga života, u kojem se od čovjeka očekuje da bude skroman i da pomaže drugim ljudima. Luther od kršćana očekuje dobar i pobožan život, ali pobožan na djelujući način. Prigodno bih završio s Lutherovim prigodnim tumačenjem sedme zapovijedi "Ne ukradi" iz *Malog katekizma*: "Boga se trebamo bojati i ljubiti ga, tako da ne uzimamo novac ili imovinu svoga bližnjega niti ih prisvajamo služeći se lažnom robom ili trgovinom, nego da mu pomognemo kako bi poboljšao i zaštitio svoju imovinu i prehranio se" (str. 102).

Mislav Miholek

Daniel C. Dennett

Kraj čarolije – Religija kao prirodna pojava

Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2009.

Daniel C. Dennett, profesor filozofije na Tufts University i direktor tamošnjeg Centra za kognitivne studije, jedan je od „četiri (samozadovoljno samopozvana) jahahača apokalipse“, propovjednika militantnog ateizma, planetarno poznatih (i popularnih) pod nazivom „novi ateisti“. Ime im je nadjenulo časopis *Weird* u studenom 2006. Zbog, pretpostavljam, te popularnosti, imamo zahvaliti što je i ova knjiga doživjela hrvatsko izdanje u sjajnom prijevodu Marine Miladinov, a našem ju je tržištu predstavio Dennett sam, glavom i bradom. U nas su, uz Dennettovu *Evolucija slobode* (Algoritam, Zagreb, 2009) objavljene i ostale njihove uspješnice počevši od *Iluzija o Bogu* (Izvori, Zagreb, 2007), ateističke ikone Richarda Dawkinsa, pa preko knjiga *Pismo kršćanskoj naciji* Sama Harrisra (Izvori, Zagreb, 2007) i *Bog nije velik* (VBZ, Zagreb, 2008), novinara i književnog kritičara Christophera Hitchensa. Ukratko, u njihovu ateizmu nema ničega novog, osim naglašene antipatije prema vjeri općenito, te strahovite količine neznanja ili namjerne povijesne amnezije za i te kako aktualna zla koje je svoje ishodište našlo upravo u ateističkoj ideologiji. Karikiranje doktrina i njihovo svođenje na zajednički nazivnik za njih ne predstavlja problem, dapače, svi odreda sjajni retoričari, bez problema naprave takav spin da Majka Tereza Kalkutska postaje zločinka, a Adolf Hitler uzoran kršćanin. Pametnomu dosta. Netko je negdje napisao da bi ovom rečenicom mogao obuhvatiti njihov opus: „Bože, ti ne postojiš! Bože, mrzim te!“

U takvu se shemu uklapa i *Kraj čarolije*. Pisana znanstveno-tehničkim žargonom, knjiga i pretendira kod čitateljstva stvoriti strahopoštovanje prema argumentima jednog znanstvenika, jer je znanost siguran izvor nepobitnih i dokazanih istina. Dennett argumentira da je Darwinova teorija evolucije univerzalna teorija koja sve objašnjava (u *Darwin's Dangerous Idea* je razvijena ta teza), te da je znanstvena i dokazana. Budući da može objasniti ama baš sve, od nastanka i